

รูปแบบการสร้างสรรค์นาฏศิลป์เพื่อสะท้อนภาพลักษณ์ ของสตรีอีสานผ่านการชมหนังกลางแปลง

วันที่รับบทความ	04/04/2562
วันแก้ไขบทความ	30/04/2562
วันที่ตอบรับบทความ	13/05/2562

ชนิดา จันทร์งาม¹ นราพงษ์ จรัสศรี²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต มีวัตถุประสงค์เพื่อหารูปแบบการสร้างสรรค์ผลงานที่สะท้อนภาพลักษณ์ของสตรีอีสานผ่านการชมหนังกลางแปลง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึกในกลุ่มสตรีอีสาน จำนวน 30 คน การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย จำนวน 20 คน การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ เหน็บมาตรฐานศิลปิน สื่อสารสนเทศและประสบการณ์ของผู้วิจัย แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อหารูปแบบในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์เพื่อสะท้อนภาพลักษณ์ของสตรีอีสานผ่านการชมหนังกลางแปลง ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสร้างสรรค์ครั้งนี้ สามารถจำแนกตามองค์ประกอบการแสดง 8 องค์ประกอบ คือ 1) บทการแสดงที่นำเค้าโครงจากเรื่องจริงของสตรีอีสาน 2) การออกแบบลีลาการเคลื่อนไหว โดยใช้ทั้งลีลานาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน นาฏศิลป์หลังสมัยใหม่และการแสดง 3) การคัดเลือกนักแสดง โดยใช้นักแสดงหญิงชาวอีสานที่มีทักษะด้านการพูดภาษาพื้นถิ่น ทักษะการแสดงด้านการละครและทักษะทางด้านนาฏศิลป์ 4) การออกแบบเครื่องแต่งกาย ใช้เครื่องแต่งกายพื้นบ้านอีสานและการแต่งกายในชีวิตประจำวันที่มีความเรียบง่าย 5) การออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดง มีการใช้สื่อเพื่อกำหนดพื้นที่การแสดงและใช้อุปกรณ์ในชีวิตประจำวัน 6) การออกแบบดนตรีและเสียงประกอบการแสดง ใช้วงดนตรีพื้นบ้านอีสาน เสียงสนทนาและเสียงบรรยาย 7) การออกแบบสถานที่ จัดแสดงในโรงละครที่มีพื้นที่ว่างเปล่า โดยใช้หนังกลางแปลงเป็นฉากประกอบการแสดง 8) การออกแบบแสง ใช้แสงเพื่อสื่ออารมณ์ของตัวละครให้มีความชัดเจนขึ้น

คำสำคัญ : สตรีอีสาน นาฏศิลป์สร้างสรรค์ หนังกลางแปลง

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
e-mail : chanida.j@dru.ac.th

² ศาสตราจารย์ สาขาวิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The Style of Dances Creation that Reflect the Image of Isaan Women through Watching Outdoor Movies

Received	04/04/2562
Revised	30/04/2562
Accepted	13/05/2562

Chanida Janngam¹ Naraphong Charassri²

Abstract

This research article is a part of the postdoctoral thesis which aimed to investigate the style of dances creation that reflect the image of Isaan women through watching outdoor movies by using the qualitative and creative research methods. The research tools used in the study were in-depth interviews with 30 Isaan women, interviews with 20 experts and those related to the study, observation, participation in seminars, standard criteria for artist, information media, and researcher's experiences. Then, the information obtained was analyzed to find the style of dances creation that reflect the image of Isaan women through watching outdoor movies. The results showed that this creative style consisted of eight elements as follows : 1) all roles were created from real story of Isaan women, 2) the choreography was inspired by the folk dance style of Isaan, modern dance and performance of the postmodern period, 3) in the casting process for the Northeastern female roles, female performers with skills in speaking Northeastern Thai dialect, performing in drama, and dancing were chosen, 4) the costumes were designed based on Isaan folk costumes and clothing for daily life of Isaan people, 5) for the equipment of the performance, mats were used to specify the staging area and decorated with equipment for daily life, 6) for music and sounds effect design, folk music band speech, and narration were used, 7) the performance was performed in an empty theater by using an outdoor movie as a scene and 8) for lighting design, varied lighting styles were used to convey the emotions of the characters clearer.

Keywords : Isaan women, creative dances, outdoor movies

---

¹ Doctoral student, Dance Section, Faculty of Fine and Applied Arts Chulalongkorn University
e-mail : chanida.j@dru.ac.th

² Professor Dr., Dance Section, Faculty of Fine and Applied Arts Chulalongkorn University

บทนำ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานที่สภาพสังคมส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม และประชากรมีฐานะยากจนเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่นของประเทศ การดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานของประชากร ยังมีปัญหา ด้านการศึกษา ปัญหาการขาดความอบอุ่นในครอบครัว เนื่องจากมีการอพยพของแรงงานไปทำงานในท้องที่อื่น และต่างประเทศ (สุเมธ แก่นมณี และคณะ, 2546, หน้า 27) การเคลื่อนย้ายแรงงานอีสานไปขายแรงงาน ในเมืองใหญ่ทำให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ แบบก้าวกระโดดทำให้ผู้หญิงจำนวนมากได้ออกจากพื้นที่ ครัวเรือนมาสู่พื้นที่แห่งการทำงานนอกบ้าน และผลักดันให้ส่วนหนึ่งของผู้หญิงเหล่านี้ เข้าสู่ตำแหน่งหน้าที่และ สถานภาพในการทำงานที่เคยเป็นพื้นที่ของผู้ชาย (นพพร ประชากุล, 2552, หน้า 304)

สตรีมีบทบาทสำคัญเช่นเดียวกับผู้ชายในฐานะประชากรที่ขับเคลื่อนภาคการผลิต ภาพลักษณ์ของ สตรีเคยถูกจำกัดพื้นที่ให้อยู่ภายในเฉพาะพื้นที่ของครัวเรือนกลายเป็นภาพลักษณ์ของของสตรี ที่สามารถ เข้าถึงพื้นที่ทางสังคมอื่น ๆ ได้อย่างหลากหลายขึ้น ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ครอบครัว เป็นต้น (กฤต โสดาลี, 2560, หน้า 136) สตรีอีสานจึงมีบทบาทอยู่ ทุกพื้นที่ในสังคมไทยและปรากฏอยู่ใน ทุกสาขาอาชีพ ด้วยลักษณะทางกายภาพของสตรีอีสานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น การแต่งกายที่นุ่ง ผ้าถุง การใช้ภาษาถิ่นในการสื่อสาร รวมถึงสัมผัสที่นับเป็นอาหารพื้นถิ่นของคนอีสานที่เป็นที่รู้จักในทุกภูมิภาค ทำให้สตรีอีสานมีภาพลักษณ์ที่โดดเด่นกว่าสตรีภาคอื่น จึงทำให้เกิดการนำเสนอภาพลักษณ์ของสตรีอีสานผ่าน สื่อประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นละครโทรทัศน์ บทเพลงลูกทุ่ง และโดยเฉพาะสื่อภาพยนตร์

ภาพยนตร์เป็นสื่อที่ให้ความบันเทิงแก่ผู้ชม และเป็นสื่อที่สามารถบอกเล่าถึงเรื่องราวที่เกี่ยวกับสังคม และวัฒนธรรมของแต่ละชาติและท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ภาพยนตร์จึงเป็นสื่อที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของแต่ละ บุคคลรวมถึงทัศนคติของสังคมและคนในชาติ โดยผ่านทั้งภาพและเสียงในเวลาเดียวกัน (ณัฐธิดา จันท์ธะมา, 2559, หน้า 1) ภาพยนตร์อีสานจึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการสร้างรายได้เนื่องจากเป็นภูมิภาคที่มีวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่น่าสนใจ จึงทำให้เรื่องราวของ คนอีสานมักถูกนำมาเสนออยู่ บ่อย ๆ โดยเฉพาะบทภาพยนตร์แนวตลก ด้วยคนในท้องถิ่นอีสานที่มีอุปนิสัย ร่าเริง สนุกสนาน สังเกตได้จากลักษณะ การแข็งซึ่งมีจังหวะที่เร็ว มีความสนุกสนานและอารมณ์ขันอย่างเป็นพิเศษ (พัฒนา กิตติอาษา, 2546, หน้า 49) ทำให้สื่อภาพยนตร์ที่สร้างรายได้อยู่เสมอสมควรจะเป็นบทภาพยนตร์แนวตลกภาคอีสาน เพราะภาพยนตร์ตลก เป็นภาพยนตร์สร้างความบันเทิงและช่วยให้ผู้คนได้รับการผ่อนคลาย (รัตนาภรณ์ สวยกกลาง และคณะ, 2557, หน้า 34) สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ ของชาวอีสานที่เน้นความสนุกสนาน ตลกขบขัน เช่น ภาพยนตร์หนูหิ่น เดอะซีรี่ ภาพยนตร์แจ๋ว ที่นำเสนอ

ภาพลักษณ์สตรีอีสานจากการด้อยโอกาสทางการศึกษา ความเขย ความตลกขบขันและการใช้ภาษาพื้น ถิ่นในการสื่อสาร ภาพยนตร์อินางเอี้ยเขยฝรั่ง ที่ถูกนำเสนอภาพสตรีอีสานกับค่านิยมการสมรสข้ามวัฒนธรรม ความเป็นชนบทอีสาน ถูกนำเสนอควบคู่กับภาพวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนภาคอีสาน เป็นต้น การนำเสนอ ภาพสตรีอีสานผ่านสื่อภาพยนตร์ มีอิทธิพลต่อบทบาทสตรีอีสานในสังคมไทย อิทธิพลของสื่อมีผลต่อสร้าง ภาพลักษณ์ของสตรีอีสานถูกตีตราจากคนภายนอก ถูกสร้างภาพลักษณ์แบบเหมารวม และทุกคนยอมรับ โดยปราศจากข้อสงสัย

การเผยแพร่ภาพยนตร์ในประเทศไทยอีกทางหนึ่ง ที่เห็นกันอยู่ทั่วไปคือการนำออกฉาย โดยไม่เก็บค่าดูจากผู้ชมตามสถานที่สาธารณะต่าง ๆ จนกลายเป็นวัฒนธรรมการบันเทิงของประชาชน โดยเฉพาะชนบท ซึ่งเรียกว่า หนังกลางแปลง (พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ, 2555, หน้า 37) บรรยากาศของหนังกลางแปลงในอดีตเป็นแหล่งที่รวมตัวของประชาชน เพื่อเสพมหรสพที่เกิดขึ้นในละแวกใกล้บ้าน เป็นการพักผ่อนหลังเลิกงานมีเจ้าภาพจ้างไปฉายและเปิดให้ประชาชนเข้าชมฟรีในงานบุญลักษณะต่าง ๆ แต่หากพิจารณาอีกด้านหนึ่งย่อมถือว่าเป็นวัฒนธรรมการเผยแพร่ศิลปะและความรู้ข่าวสารอีกทางหนึ่ง

ผู้วิจัยได้มองเห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความหลากหลายในหลายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานในครั้งนี้ ได้แก่ ด้านมานุษยวิทยา ด้านสังคมวิทยา ด้านวัฒนธรรม และนาฏศิลป์ ผู้วิจัยจึงเลือกนำเสนอประเด็นของสตรีอีสานในรูปแบบของนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ที่สะท้อนเรื่องราวของสตรีอีสานในมุมมองที่หลากหลายซึ่งเป็นทัศนะของสตรีอีสานเอง นำเสนอผ่านการชมหนังกลางแปลง มหรสพที่ถ่ายทอดเรื่องราวและวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง โดยผู้วิจัยศึกษาการหารูปแบบในการสร้างสรรค์ผลงานด้านนาฏศิลป์เพื่อสะท้อนภาพลักษณ์ของสตรีอีสานผ่านการชมหนังกลางแปลง ดังนั้น ในการค้นหารูปแบบการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ของบทความฉบับนี้ ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ เกณฑ์มาตรฐานศิลปิน สื่อสารสนเทศและประสบการณ์ของผู้วิจัย เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบการแสดง ที่ประกอบไปด้วย 8 องค์ประกอบ ที่มีลักษณะเฉพาะและสื่อสารประเด็นต่าง ๆ ในผลงานสร้างสรรค์ให้เกิดความชัดเจน ในการนำเสนอและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาทางด้านนาฏศิลป์จากประเด็นของสตรีในสังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อค้นหารูปแบบการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์เพื่อสะท้อนภาพลักษณ์ของสตรีอีสานผ่านการชมหนังกลางแปลง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสร้างสรรค์เพื่อการศึกษาแบบในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์เพื่อสะท้อนภาพลักษณ์ของสตรีอีสานผ่านการชมหนังกลางแปลงโดยมุ่งประเด็นการศึกษาที่บูรณาการ องค์ความรู้ทางนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ศิลปะการละคร มานุษยวิทยา มาสร้างสรรค์การแสดงโดยใช้ การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ โดยมีรายละเอียดของการทำงานวิจัย ดังนี้

1. ประชากร

ผู้วิจัยแบ่งผู้ให้ข้อมูลเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 สตรีอีสานที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 30 คน กลุ่มที่ 2 ผู้ที่เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ ที่มีประสบการณ์ด้านการแสดงและเป็นผู้ออกแบบสร้างสรรค์นาฏศิลป์หรือศิลปะการแสดงที่เกี่ยวข้อง รวมถึงมีประสบการณ์ด้าน นาฏศิลป์

ไม่น้อยกว่า 10 ปี จำนวน 10 คน กลุ่มที่ 3 ผู้เกี่ยวข้องที่มีประสบการณ์ด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการงานวิจัย จำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้น 50 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 สัมภาษณ์สตรีอีสาน ใช้วิธีการสัมภาษณ์ทั้งแบบกลุ่มและสัมภาษณ์แบบเดี่ยว กลุ่มที่ 2 ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏยศิลป์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ทางด้านนาฏยศิลป์ และกลุ่มที่ 3 สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องที่มีประสบการณ์ด้านอื่น ๆ ในประเด็นเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการแสดงด้านต่าง ๆ กระบวนการในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้คำถามแบบปลายเปิด รวมทั้งใช้เครื่องบันทึกเสียง โดยแจ้งต่อผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนการบันทึกเสียง และใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมมนา เถกเถียงมาตรฐานศิลปิน สื่อสารสนเทศและประสบการณ์ของผู้วิจัย นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม โดยการนัดหมายก่อนสัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงและการจัดบันทึกระหว่างการสัมภาษณ์ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการด้วยคำถามปลายเปิด รวมถึงการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมการสัมมนา และการประชุมวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากการค้นคว้าและรวบรวมในรูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยใช้เครื่องมือในงานวิจัยต่าง ๆ เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การสัมมนา เถกเถียงมาตรฐานศิลปิน สื่อสารสนเทศและประสบการณ์ของผู้วิจัย เป็นต้น จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์เชื่อมโยงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการงานวิจัย และนำมาวิเคราะห์การสร้างสรรค์ผลงาน โดยพิจารณาขั้นตอนของการวิเคราะห์ผลงานการสร้างสรรค์ทางด้านนาฏยศิลป์ โดยผ่านกระบวนการสร้างสรรค์งานทุกขั้นตอน การกำหนดรูปแบบการแสดง การออกแบบและจัดสร้างองค์ประกอบตามความเหมาะสมของการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

ผลที่ได้จากการวิจัย ได้รูปแบบการแสดงสร้างสรรค์เพื่อสะท้อนภาพลักษณ์ของสตรีอีสานผ่านการชมหนังกลางแปลง นำเสนอการแสดงในรูปแบบนาฏยศิลป์หลังสมัยใหม่ ทำให้ได้รูปแบบตามองค์ประกอบการสร้างสรรค์การแสดง 8 องค์ประกอบ คือ

1) การออกแบบบทการแสดง ผู้วิจัยออกแบบบทการแสดงโดยนำเค้าโครงจากเรื่องจริงของสตรีอีสาน มาออกแบบบทการแสดงในครั้งนี้ โดยแบ่งบทการแสดงออกเป็น 3 องค์ ได้แก่ องค์ 1 กลางแปลง องค์ 2 ภาพลักษณ์ องค์ 3 สตรีอีสาน โดยมีรายละเอียดของการแสดงในองค์ต่าง ๆ ดังนี้

องค์ 1 กลางแปลง การบอกเล่าเรื่องราวของวิถีชีวิตของคนอีสานผ่านหนังกลางแปลงมหรสพกลางแจ้งชั่วคราวเพื่อสร้างความบันเทิง โดยวิธีการรับชมหนังกลางแปลงต้องชมในพื้นที่โล่งกว้างด้วยการปูเสื่อหรือผ้าไว้สำหรับนั่ง สำหรับนอนพร้อมด้วยของขบเคี้ยว

องค์ 2 ภาพลักษณ์ นำเสนอภาพลักษณ์ของสตรีอีสานทุกเพศทุกวัยที่มาพบปะสังสรรค์ในงานมหรสพหนังกลางแปลงซึ่งเปรียบเหมือนกิจกรรมยามค่ำคืนที่เป็นศูนย์รวมของกลุ่มคนในหมู่บ้าน

องค์ 3 สตรีอีสาน นำเสนอเรื่องราวภูมิหลังของสตรีอีสานแต่ละบุคคลผ่านหน้าจอหนังกลางแปลง โดยในส่วนของวิธีการเล่าเรื่อง ผู้วิจัยได้เรียงลำดับการนำเสนอวิธีการเล่าเรื่องให้มีความหลากหลายผ่านอารมณ์ความรู้สึกของนักแสดง

2) การคัดเลือกนักแสดง ผู้วิจัยคัดเลือกนักแสดงที่มีทักษะพื้นฐานและประสบการณ์ด้าน การเต้นที่หลากหลาย ได้แก่ นาฏยศิลป์พื้นบ้านอีสาน นาฏยศิลป์หลังสมัยใหม่ และมีทักษะในการแสดงออกทางด้านการละคร เนื่องจากผู้วิจัยต้องการนำเสนอรูปแบบการแสดงที่มีความหลากหลาย ตัวอย่างเช่น นักแสดงที่รับบรรยายจะต้องมีทักษะทางด้านการแสดงนาฏยศิลป์พื้นบ้านอีสานการร้องหมอลำ หรือนักแสดงที่รับบทกลุ่มวัยรุ่นต้องมีทักษะการเต้นสมัยใหม่โดยการเต้นสด นอกจากนี้ ผู้วิจัยคำนึงถึงนักแสดงที่มีทักษะด้านภาษาโดยการคัดเลือกกลุ่มเฉพาะที่ต้องการนักแสดงที่สามารถพูดภาษาอีสานได้ ทั้งนี้ในการคัดเลือกนักแสดงผู้วิจัยยังได้พิจารณาจากความเหมาะสมกับบทบาท ความสามารถพิเศษและประสบการณ์การแสดงในลักษณะต่าง ๆ

3) การออกแบบลีลาการเคลื่อนไหว การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยออกแบบลีลาการเคลื่อนไหวที่มีความหลากหลาย ประกอบไปด้วย เทคนิคการเต้นในรูปแบบนาฏยศิลป์พื้นบ้านอีสาน (Folk Dance) เช่น การเซิ้งของนางไหมในวงดนตรีพื้นบ้านอีสาน นาฏยศิลป์หลังสมัย (Postmodern Dance) เช่น ลีลาท่าทางในชีวิตประจำวัน (Everyday Movement) การเต้นสด (Improvisation) นำมาสู่ การสร้างสรรค์งานในลักษณะการแสดงเป็นแบบนาฏยศิลป์การแสดง (Dance Theatre) ที่เน้นการใช้เทคนิคทางด้านการละคร (Drama) มาถ่ายทอดเรื่องราวของตัวละคร เช่น การถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกผ่านลีลาท่าทาง สายตาและบทสนทนา การแสดงเน้นการสื่อสารและการมีส่วนร่วมระหว่างนักแสดงและผู้ชม (Interaction)

ภาพที่ 1 : ลีลานาฏยศิลป์พื้นบ้านอีสาน
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2 : ลีลานาฏยศิลป์ในการเต้นสด
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 3 : สีสานาฏยศิลป์ที่ใช้เทคนิคการละคร
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 4 : สีสาทำทางในกิจวัตรประจำวัน
ที่มา : ผู้วิจัย

4) การออกแบบเครื่องแต่งกาย ผู้วิจัยออกแบบเครื่องแต่งกาย โดยคำนึงถึงบทบาทของตัวละครที่แสดงให้เห็นถึงบุคลิกและลักษณะของตัวละครที่ชัดเจน การประกอบอาชีพ เพศและช่วงวัยของตัวละคร โดยนำแนวคิดความเรียบง่าย (Simplicity) มาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบเครื่องแต่งกายของตัวละคร ดังนั้นในการออกแบบเครื่องแต่งกายประกอบการแสดง ผู้วิจัยจึงเลือกเน้นความเรียบง่ายตามแนวคิดนาฏยศิลป์หลังสมัยใหม่ (Postmodern) โดยออกแบบเสื้อผ้าเป็นชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ที่มีความหลากหลายตามลักษณะบทบาทของตัวละคร ได้แก่ แม่ค้า คู่รัก กลุ่มวัยรุ่น เป็นต้น

ภาพที่ 5 : เครื่องแต่งกายในบทแม่ค้า
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 6 : เครื่องแต่งกายในบทคู่รัก
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 7 : เครื่องแต่งกายในบทกลุ่มวัยรุ่น
ที่มา : ผู้วิจัย

5) การออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดง ผู้วิจัยออกแบบโดยใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดงที่หาได้ในชีวิตประจำวัน นั่นก็คือเสื้อซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการปูบนพื้นเพื่อนั่งชมหนังกลางแปลง มากำหนดพื้นที่เปรียบเสมือนเวทีที่ใช้ในการแสดง นอกจากนี้ยังมีอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่ใช้ในชีวิตประจำวันสำหรับการประกอบอาชีพ เช่น แม่ค้าส้มตำ ใช้หาบ และมีอุปกรณ์ครก สาก พ่อค้าขายลูกโป่งมีลูกโป่ง พ่อค้าขายปลาหมึกมีปลาหมึก เต่าอย่างปลาหมึก เป็นต้น

ภาพที่ 8 : ลีลานาฏยศิลป์ที่สัมพันธ์กับอุปกรณ์การแสดง
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 9 : อุปกรณ์ที่ใช้เพื่อกำหนดพื้นที่เปรียบเสมือนเวที
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 10 : ลูกโป่งอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบอาชีพคนขายลูกโป่ง
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 11 : หาบอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบอาชีพแม่ค้าส้มตำ
ที่มา : ผู้วิจัย

6) การออกแบบดนตรีและเสียงประกอบการแสดง ผู้วิจัยนำวงดนตรีพื้นบ้านอีสานมาบรรเลงประกอบการแสดง โดยมีเครื่องดนตรีประกอบไปด้วย พิณ แคน โหวด โปงลาง กลอง ปี่สไน มาบรรเลงดนตรีสดประกอบการแสดงเป็นการบรรเลงดนตรีแบบรวมวง และการบรรเลงเครื่องดนตรีแบบเดี่ยวเป็นการบรรเลงเพื่อประกอบการเล่าเรื่องของนักแสดงในแต่ละบทบาท ผู้วิจัยคัดเลือกเครื่องดนตรีโดยเลือกจากความเหมาะสมของเรื่องราวของตัวละคร แล้วจึงเลือกลักษณะทำนองเพลงที่สื่ออารมณ์ที่ต้องการ เป็นหลักในการบรรเลงเพื่อให้นักแสดงถ่ายทอดเรื่องราวประกอบเสียงของเครื่องดนตรีในแต่ละชิ้นที่ให้อารมณ์ ความรู้สึกที่ต่างกันไป บทเพลงที่ใช้ในการบรรเลงเป็นบทเพลงที่มีอยู่ดั้งเดิม นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้เสียงบรรยายประกอบการเล่าเรื่องในภาพยนตร์ และบรรยายภาคในการแสดงที่มีเสียงการสนทนาของตัวละคร เสียงทดลองเครื่องดนตรี เสียงหลักในการติดตั้งจอหนังกลางแปลง และเสียงธรรมชาติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริง

7) การออกแบบสถานที่ ผู้วิจัยใช้โรงละครแบล็ค บ็อก เธียเตอร์ (Black Box Theatre) เป็นสถานที่ในการนำเสนอผลงานครั้งนี้ เนื่องจากโรงละครมีเวทีแสดงที่เป็นพื้นที่โล่ง มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าสามารถจัดตำแหน่งของผู้ชมได้ และสามารถออกแบบฉากโดยการนำหนังกลางแปลงมาจัดวางกลางโรงละครได้อย่างพอเหมาะ มีระยะการตั้งจอหนังและเครื่องฉายหนังที่เหมาะสม รวมไปถึงนักแสดงสามารถเข้าออกและเคลื่อนไหวในทิศทางที่ต้องการได้

8) การออกแบบแสง แสงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสามารถสื่ออารมณ์ของตัวละครให้มีความชัดเจนมากขึ้น ผู้วิจัยออกแบบแสงให้สอดคล้องกับการสื่อให้รับรู้ถึงอารมณ์ต่าง ๆ เช่น อารมณ์เศร้า อารมณ์สนุกสนาน และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการแสดง นอกจากนี้แสงยังบ่งบอกถึงเวลาและบรรยากาศให้กับการแสดงอีกด้วย ผู้วิจัยออกแบบแสง 2 ลักษณะ คือ 1) ออกแบบแสงในการนำเสนอเรื่องราวของ ตัวละคร 2) ออกแบบแสงในขณะที่ตัวละครชมภาพยนตร์ที่ฉายผ่านหนังกลางแปลง

อภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบการแสดงสร้างสรรค์นาฏศิลป์เพื่อสะท้อนภาพลักษณ์ของสตรีอีสานผ่านการชมหนังกลางแปลง นำเสนอการแสดงในรูปแบบนาฏศิลป์หลังสมัยใหม่ ทำให้ได้องค์ประกอบการแสดงสร้างสรรค์การแสดง 8 องค์ประกอบ คือ 1. บทการแสดง 2. การออกแบบลีลานาฏศิลป์ 3. การออกแบบเครื่องแต่งกาย 4. การคัดเลือกนักแสดง 5. การออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดง 6. การออกแบบดนตรีและเสียงประกอบ 7. การออกแบบสถานที่ 8. การออกแบบแสง

1. บทการแสดง การออกแบบบทการแสดงและการแบ่งองค์การแสดง ผู้วิจัยได้ออกแบบบทการแสดงโดยนำโครงเรื่องจริงจากการสัมภาษณ์สตรีอีสานนำเสนอเรื่องราวของสตรีอีสานแต่ละบุคคลผ่านหน้าจอหนังกลางแปลง โดยแบ่งบทการแสดงออกเป็น 3 องค์ ได้แก่ องค์ 1 กลางแปลง องค์ 2 ภาพลักษณ์ องค์ 3 สตรีอีสาน ตามหลักการของอาริสโตเติล (Aristotle) ที่ได้ออกแบบทฤษฎีเกี่ยวกับการละคร อาริสโตเติลได้ให้ความสำคัญกับโครงเรื่องมากที่สุด ซึ่งในหนังสือเรื่อง อาริสโตเติล โปทิก (Aristotle Poetic) ได้กล่าวไว้ว่า โครงเรื่องเป็นพื้นฐานสำคัญที่สามารถนำเรื่องราวไปทำเป็นการแสดง หากไม่มีโครงเรื่องแล้วการแสดงในแต่ละแบบ

คงขาดจุดมุ่งหมายและไร้ทิศทาง การแสดงจะไม่มีความเป็นเอกภาพ ไม่มีจุดเริ่ม จุดสูงสุด และจุดจบ ซึ่งอาจทำให้ผู้ชมไม่เห็นถึงเนื้อหาสาระที่มีอยู่ในการแสดงนั้น ๆ (ขวัญชนก โชติมุขตะ, 2561, หน้า 107)

2. การออกแบบลีลาการเคลื่อนไหว ออกแบบลีลาการเคลื่อนไหวใช้การผสมผสานทักษะการเคลื่อนไหวที่หลากหลาย ประกอบไปด้วย รูปแบบนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน (Folk Dance) การเซ็งของนางไหประกอบวงดนตรีพื้นบ้านอีสาน ผู้แสดงใช้ลีลาท่ารำแบบเซ็งอีสาน ซึ่งการรำติดไหไม่มี การกำหนดแบบแผนองค์ประกอบ ในด้านท่ารำถูกถ่ายทอดวิธีการแสดงเพียงการกำหนดโครงสร้างในการแสดงเท่านั้น คือ แนวคิดรูปแบบและกลวิธี ส่วนท่ารำสามารถสร้างสรรค์ใส่ลีลาลูกเล่นได้ตามประสบการณ์พื้นฐานการแสดงของนางไห โดยอาศัยความรู้พื้นฐานด้านศิลปะ ด้านการละคร ด้านนาฏศิลป์ กลายเป็นการรำติดไหในแบบต่าง ๆ (จิณท์จุฑา สุวรรณคัมภีระ, 2553, หน้า 40) นาฏศิลป์หลังสมัย (Postmodern Dance) ผู้วิจัยใช้เทคนิคการแสดงท่าทางในชีวิตประจำวัน (Everyday Movement) การเต้นแบบด้นสด (Improvisation) นาฏศิลป์การแสดง (Dance Theatre) ที่เน้นการใช้เทคนิคทางด้านการละคร ประกอบไปด้วย การถ่ายทอดอารมณ์ผ่านลีลาท่าทาง สายตาและบทสนทนา การแสดงเน้นการสื่อสารและการมีส่วนร่วมระหว่างนักแสดงและผู้ชม (Interaction)

3. การคัดเลือกนักแสดง ผู้วิจัยคัดเลือกคุณสมบัตินักแสดงที่มีทักษะด้านภาษาอีสานเป็นทักษะพื้นฐานและทักษะการเต้นที่หลากหลาย ได้แก่ นาฏศิลป์ร่วมสมัย นาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน และมีทักษะในการแสดงออกทางด้านการละคร โดยการทดลองการฝึกปฏิบัติ (Workshop) เพื่อค้นหาลักษณะเฉพาะของนักแสดงที่มีความสามารถทางด้านการแสดง (Acting) ในการถ่ายทอดเรื่องราวและความรู้สึกนึกคิดที่อยู่ในบทการแสดงมาสู่ผู้ชม ซึ่งสอดคล้องกับบรรจง โกศัลวัฒน์ กล่าวว่า การคัดเลือกนักแสดงเฉพาะบทสามารถทำได้โดยการเรียกเข้ามาทดสอบจนกว่าจะพบนักแสดงที่เหมาะสมกับบทบาทที่สุด โดยในการคัดเลือกนักแสดงผู้กำกับจะต้องเห็นบุคลิกตัวละครที่ต้องการอย่างชัดเจนแล้วในหัวสมอง วิธีการนี้ จะทำให้สามารถเห็นบุคลิก รูปร่างหน้าตา ความสามารถทางด้านการแสดง ตลอดจนอารมณ์และทัศนคติที่แฝงอยู่ในตัวนักแสดงว่าจะสามารถควบคุมและจัดการกับโจทย์สถานการณ์การแสดงบทบาทสมมุติอย่างไร ซึ่งจะช่วยสร้าง ความมั่นใจในการตัดสินใจเลือกนักแสดงผู้ที่เหมาะสมกับบทบาทของตัวละครมากที่สุด (บรรจง โกศัลวัฒน์, 2544, หน้า 83)

4. การออกแบบเครื่องแต่งกาย ผู้วิจัยออกแบบโดยเน้นความเรียบง่าย (Simplicity) ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ตามแนวคิดนาฏศิลป์หลังสมัยใหม่ (Postmodern) โดยออกแบบที่เน้นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นถิ่นของสตรีอีสาน เป็นชุดที่ใช้สวมใส่ในชีวิตประจำวันที่หลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับบทบาทของตัวละครที่ชัดเจน ทั้งในการประกอบอาชีพและช่วงวัยของตัวละคร ซึ่งวัฒนธรรม จุฑะวิภาค ได้อธิบายถึงการออกแบบเครื่องแต่งกายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตว่า การออกแบบการแต่งกายเป็นเรื่องของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความรู้สึกและภูมิปัญญาของคนในชุมชน เอกลักษณ์ของการแต่งกาย เป็นรากฐานส่วนหนึ่งของผู้คนในสังคมและถ่ายทอดจินตนาการความเป็นมาของสังคม เครื่องแต่งกายจึงมีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของกลุ่มชน (วัฒนธรรม จุฑะวิภาค, 2556, หน้า 117)

5. การออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดง ผู้วิจัยออกแบบโดยใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดงที่หาได้ในชีวิตประจำวัน นั่นก็คือสื่อซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการปูพื้นเพื่อนั่งชมหนังกลางแปลงมาสร้างสรรคเพื่อใช้ในการกำหนดพื้นที่การแสดงเปรียบเสมือนเวทีที่ใช้ในการแสดง นอกจากนี้ยังมีอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่ใช้ในชีวิตประจำวันสำหรับการประกอบอาชีพ โดยใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดงเพื่อสื่อความหมายให้สอดคล้องกับตัวละคร ดังที่กฤษรา (ซูโรมาน) วริศราภริษา อุปกรณ์มีความสำคัญต่อการเคลื่อนไหวของการแสดงออกของนักแสดงบนเวทีภายในฉาก สามารถรวมถึงสิ่งประดับตกแต่งฉาก เครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่นักแสดงถือในระหว่างการแสดง ที่ทำให้เกิดภาพ ที่สื่อความหมายและความรู้สึก สื่อสภาพแวดล้อมและบรรยากาศของนักแสดง และบทการแสดงได้ (กฤษรา (ซูโรมาน) วริศราภริษา, 2551, หน้า 143) นอกจากนี้ในการออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดงยังช่วยสร้างความน่าสนใจเสริมการเคลื่อนไหวของผู้แสดงแล้วยังทำให้เกิดลีลาใหม่ที่สัมพันธ์กับอุปกรณ์การแสดงอีกด้วย

6. การออกแบบดนตรีและเสียงประกอบการแสดง ผู้วิจัยนำเอาวงดนตรีพื้นบ้านอีสานมาบรรเลงดนตรีสดประกอบการแสดงเป็นการบรรเลงดนตรีแบบรวมวง ประกอบการแสดงในการเปลี่ยนองค์ของการแสดง โดยในองค์ 1 และองค์ 2 จะเป็นการบรรเลงแบบวงรวม องค์ 3 จะเป็นการบรรเลงเครื่องดนตรีแบบเดี่ยว ในการบรรเลงเครื่องดนตรีแบบเดี่ยวเป็นการบรรเลงเพื่อสื่ออารมณ์ในการเล่าเรื่องของนักแสดงแต่ละบทบาทให้มีความเหมาะสม นอกจากเสียงที่เกิดจากเครื่องดนตรีแล้ว ยังมีเสียงที่เกิดจากบรรยาย เสียงพากย์ ตามเรื่องราวของภาพยนตร์ตัวละคร และเสียงสนทนา ตามหลักการของอาริสโตเติล (Aristotle) ที่ได้ออกแบบทฤษฎีเกี่ยวกับองค์ประกอบภาพยนตร์ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลัก ๆ คือ 1) เสียงสนทนา (Dialogue) ใช้บอกเหตุการณ์และสื่อถึงอารมณ์ของตัวละครแล้ว ยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกนิสัยใจคอทัศนคติภูมิหลัง และลักษณะด้านอื่น ๆ ของตัวละคร อีกด้วย 2) เสียงบรรยาย (Voice Over) เสียงเล่าเหตุการณ์ที่มาของการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ ของบุคคลและความสัมพันธ์ของสิ่งที่ปรากฏบนจอภาพยนตร์กับสิ่งที่นำเสนอต่อผู้ชม 3) เสียงดนตรีและเสียงเพลง (Music) มักใช้เป็นเครื่องเร้าอารมณ์กระตุ้นให้คนดูเกิดความรู้สึกตามไปกับเรื่องราวของตัวละคร (ภัทรนันท์ ไททยะสิน, 2561, หน้า 274)

7. การออกแบบสถานที่ ผู้วิจัยใช้โรงละครแบล็ค บ็อก เธียเตอร์ (Black Box Theatre) โรงละครมีเวทีแสดงที่เป็นพื้นที่โล่ง มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า สามารถจัดตำแหน่งของผู้ชมให้มีส่วนร่วมกับนักแสดง และสามารถสร้างฉากโดยการนำหนังกลางแปลงมาจัดวางกลางโรงละครได้อย่างพอเหมาะ อนุรักษ์ ชำนาญ ได้ให้ทรรศนะในการออกแบบสถานที่และฉากการแสดงว่า การออกแบบฉากละครเวทีไม่เพียงแต่คำนึงถึงในด้านความสวยงามตามทฤษฎีศิลปะและการใช้งานตามจุดมุ่งหมายของเวทีทั่วไป แต่ยังมีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของบทละคร ส่งผ่านจากตัวละครที่เคลื่อนไหวที่ผ่านไปยังผู้ชมได้อย่างตรงตามจุดมุ่งหมายและมีการผสมผสานแนวคิดใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการแสดงโดยใช้รูปแบบการวิเคราะห์ในด้านต่าง ๆ (อนุรักษ์ ชำนาญ, 2559, หน้า 52)

8. การออกแบบแสง แสงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสามารถสื่ออารมณ์ของตัวละครให้มีความชัดเจนมากขึ้น ผู้วิจัยออกแบบแสงให้สอดคล้องกับการสื่อให้รับรู้ถึงอารมณ์ต่าง ๆ เช่น อารมณ์เศร้า อารมณ์สนุกสนาน

และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการแสดง นอกจากนี้แสงยังช่วยบ่งบอกถึงเวลาและบรรยากาศให้กับการแสดง สอดคล้องกับวอลเตอร์ส (Walters) กล่าวว่า แสงสร้างอารมณ์และบรรยากาศในการแสดงที่จะทำให้ผู้ชมได้รับสารและมีอารมณ์คล้อยตามไปกับการแสดงได้รวดเร็วและง่ายยิ่งขึ้น แสงสามารถกระตุ้นการตอบสนองของอารมณ์ของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี สามารถบอกเวลาได้และสามารถบอกได้ว่าการแสดงเกิดขึ้นตอนไหน (ลักษณะนัยน์ ทรงเสียงไชย, 2552, หน้า 16)

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. เนื่องจากนักแสดงส่วนใหญ่มีความสามารถในการเคลื่อนไหวร่างกายทางด้านนาฏศิลป์ ซึ่งในการแสดงผู้แสดงต้องสื่อสารอารมณ์และเป็นผู้เจรจาบทเองแบบการละคร ซึ่งต้องใช้เสียงในการสื่อสารโดยไม่ใช้เครื่องขยายเสียงบางตัวละคร จึงทำบทสนทนาในการสื่อสารทางอารมณ์ของตัวละครอาจส่งไปไม่ถึงผู้ชม จึงควรฝึกปฏิบัติเทคนิคการใช้เสียงในรูปแบบของละคร อีกทั้งในบทสนทนาในการแสดงเป็นภาษาพื้นบ้านอีสาน ซึ่งทำให้คนดูที่ไม่ใช่คนพื้นที่ภาคอีสานอาจไม่เข้าใจในบางบทสนทนาในการสื่อสารของตัวละครได้เท่าที่ควร

2. การนำเสนอผลงานชิ้นนี้เป็นการสร้างสรรค์โดยใช้การบูรณาการศาสตร์หลายแขนง ทั้งทางด้านนาฏศิลป์ ด้านทัศนศิลป์ ด้านดนตรี และนำเสนอแง่มุมด้านสังคม มานุษยวิทยา สตรีนิยม เพื่อนำผลที่ได้จากงานวิจัยฉบับนี้ไปพัฒนาศักยภาพทางการคิดสร้างสรรค์งานแก่เยาวชนที่ต้องการศึกษาทางด้านนาฏศิลป์ ได้ศึกษากระบวนการคิดสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างศักยภาพให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ในการคิดสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์และด้านอื่น ๆ ในอนาคตต่อไป

บรรณานุกรม

- กฤต โสดาลี. (2560). กระบวนทัศน์สตรีตามจารีต. วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. 4 (2), หน้า 136.
- กฤษรา (ซูโรมาน) ตรีศราภุริชา. (2551). งานจากละคร 1. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ขวัญชนก โชติมุฑิตะ. (2561). การสร้างสรรค์นาฏศิลป์สะท้อนความกดดันที่นำไปสู่การเป็นฆาตกร. ปริญญาดุขฎิบัณทิต ภาควิชาานาฏยศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิณท์จุฑา สุวรรณคัมภีระ. (2553). ดีดไห้ : การวิเคราะห์นาฏศิลป์ไทยพื้นบ้านอีสาน. ปรยญา ศิลปศาสตร์มหาบัณทิต สาขานาฏยศิลป์ไทย ภาควิชาานาฏยศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพพร ประชากุล. (2552). ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 1 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อ่าน.
- บรรจง โกศลวัฒน์. (2544) การกำกับและการแสดงภาพยนตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พฤทธิ์ ศุภเศรษฐสิริ. (2555). ภาพยนตร์ตลก : กรณีศึกษาภาพยนตร์ตลกของไทยในช่วงปี 2548-2552. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยนวัตกรรมการสื่อสารสังคม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พัฒนา กิติอาษา. (2546). ท้องถิ่นนิยม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮ้าส์.
- ณัฐธิดา จันเทร์มะ. (2559). การสร้างอัตลักษณ์อีสานผ่านภาพยนตร์สั้นในเทศกาลภาพยนตร์อีสาน. ปรยญานินเทศศาสตร์มหาบัณทิต สาขานินเทศศาสตร์ บัณทิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐคม แซ่มเย็น. (2559). การวิจัยและสร้างสรรค์ผลงานออกแบบฉากละครเวทีเรื่องคำพิพากษาของชาติ กอบจิตติ. ศิลปกรรมสาร. 11 (2), หน้า 52.
- ภัทรนันท์ ไวทยะลิน. (2561). การวิเคราะห์บทบาทภาพยนตร์ : สุนทรียภาพในการสร้างสรรค์อุตสาหกรรม ภาพยนตร์. วารสารวิชาการนวัตกรรมการสื่อสารสังคม. 6 (2), หน้า 274.
- รัตนารณ์ สวยกลาง และคณะ. (2557). การสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ในบทบาทยนตร์เรื่อง แหยมโยโสธร. วารสารช่อพะยอม. 25 (1), หน้า 34.
- ลักษณะนัยน์ ทรงเสียงไชย. (2552). การออกแบบสารด้วยแสงในการสร้างสรรค์การแสดงโขนร่วมสมัย. ปรยญานินเทศศาสตร์มหาบัณทิต สาขาวิชาการสื่อสารการแสดง คณะนินเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุเมธ แก่นมณี และคณะ. (2546). การพัฒนาอุตสาหกรรมการแก้ไขปัญหาความยากจนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.